

5) O. 1856. N. N. Lund, -12. nov. 1809, †21. dec. 1856, fra 21. april 1848 sognepræst for Sønderho. På bagsiden gravvers. Udførelse og placering som nr. 4.

6) O. 1856. Kommis Hans Peder Madsen, -7. aug. 1832, †23. dec. 1856. Søn af skipper Hans Peder Madsen (nr. 4). Udførelse (dog glat bagside) og placering som nr. 4 og 5.

7) 1850'erne. Uden indskrift. Type med kløverbladformet afslutning på korsarmene. Højde 95 cm, bredde 57 cm. Nedstukket i jorden, ud for kirkens sydøstlige hjørne.

8) 1850'erne. Både dene oprindelig påhæftede indskrift og en antagelig sekundær, hvidmalet indskrift er gået tabt. Som nr. 1. I familiegravsted, syd for kirken.

På ældre fotografier ses en række †*støbejernskors* på kirkegårdens sydlige del, heriblandt et kors med gennembrudt mønster (jfr. Hodde, s. 1489, nr. 15-17).¹⁶⁶

Øst for kirken står to *smedejernsgravminder*, 1867 og 1889, med skjoldformet, genanvendt indskrifttavle med hvid skriveskrift på sort bund i spinkelt, korsrydet stativ.

Støbejernsgitre. På kirkegården er bevaret tre hele og en del af et fjerde fra 1800'erne, hvortil kommer et enkelt, nyere.

SØNDERHO NY KIRKEGÅRD

Kirkegården, der ligger omgivet af en læbeplantage lidt nord for byen, er anlagt 1923. Hovedindgangen i det sydvestre hjørne mod landevejen består af en køreport mellem murede, pyramideafdækkede piller, flankeret af ganglæger. Centralt på den græsgroede kirkegård er 1949 indrettet en *mindelund* for omkomne sømænd, tegnet af havearkitekt Johannes Tholle. Et monument af bronze (fig. 62), udført af billedhuggeren Mathilius Schack Elo¹⁶⁷ og signeret »Elo 1947« viser en siddende Fanøkvind med en pige og en dreng, drengen spejdende med hånden over øjnene. Bronzegruppen er opstillet som en del af et cirkulært anlæg, bestående af 21 rejste kampesten med navnene på forliste sømænd fra

Sønderho, omkommet på havet eller døde i fremmed havn siden 1872. Listen føres stadig à jour. På monumentets sokkel læses følgende vers af lærer Niels Kromann.

De gik til ankers om den ganske jord
og faldt til hvile under alle zoner,
een slumrer under sneen højt i nord,
en anden under sydens blomsterflor,
hvor vinden hvisker mellem palmekroner. -
På alle kyster ved det åbne hav
en frændes ankerplads er vel at finde,
da ingen kender, hvor han fandt sin grav,
og ingen ham en krans til kiste gav,
på hjemlig jord ham rejstes dette minde. -

Fig. 62. Sømandsmonument på Sønderho nye kirkegård. Bronzegruppe udført af M. S. Elo, 1947 (s. 2197). Jørgen Lind fot. 1990. — *Denkmal für Seeleute. Neuer Friedhof von Sønderho. Figurengruppe aus Bronze von M. S. Elo 1947.*

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Sønderho kirkes Liber daticus o. 1776f. Stolestadeprotokol 1797-1907. Synsprotokol 1926-87.

NM2. *Indberetninger*. J. Helms 1873 (bygning, inventar, gravminder), J. Hertz 1962 (inventar, gravminder), M. Larsen 1963 (inventar), F. Thode 1970 (alterbord og -tavle), L. Hecklen 1982 (prædikestol), O. Dufour 1982 (prædikestol), samme 1983 (prædikestol og lydhimmel), B. Holstein 1983 (prædikestol), B. Mørkenborg 1983 (lydhimmel).

Tegninger og opmålinger. NM2. Tegning af døbefont og lysarm ved E. Rondahl 1896. Opmåling af altertavle samt profiler af samme ved F. Thode 1970. LA Vib. Ribe bispearkiv. Uregistreret korrespondance angående Skast hrd. 1779-1812 (C 4.68). Grundplan og opstalt.

Litteratur. N. M. Kromann: Fanøs historie, I-III, 1933-34; om Sønderho kirke især II, 467-89. Sønderho kirke, udgivet af menighedsrådet 1982.

Historisk indledning og bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og Sønderho kirke i malerkunsten ved Ulla Kjær, Ole Olesen (orgel), Vibeke Andersson Møller (kirkeskibe) og Hans Stiesdal (ur), gravminder ved Lars Grambye. Redaktionen afsluttet december 1990.

¹ Jfr. Ernest Rason: Thyra, the Wife of Gorm the Old. Who was she, english or danish, Saga Book of the Viking Society VIII, 1912-13, s. 296ff. -

² Gamle huse i Sønderho, 1980, s. 11-12. -

³ DaAtlas. -

⁴ Liber daticus o. 1776f. -

⁵ Synsforretning 1689, indført i tingbogen. Kromann II, 468. -

⁶ LA Vib. Skast herreds provsti. Sager enkelte sogne vedkommende 1634-1812. Præsteindberetning 1791 (C 43E.4). -

⁷ Kromann II, 488. -

⁸ Gamle huse i Sønderho, 1980, s. 45-46. -

⁹ Kromann II, 536. -

¹⁰ LA Vib. Skast, Ø. og V. Horne herreders provsti. Synsprotokol 1828-91 (C 44.3-5). -

¹¹ Teglstene måler gennemgående 24,5 × 11,5 × 6 cm. -

¹² Ved en hovedstandsættelse 1950 var menighedsrådet af den formening, at stenene stammede fra et nedlagt teglværk ved Kjelst ved Ho bugt, men dette har ikke kunnet bekræftes. -

¹³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Uregistreret korrespondance angående Skast hrd. 1779-1812 (C 4.68). -

¹⁴ Disse, »nogle af de bedste og kyndigste sognemænd på Sønderho«, var: Peder Thomsen, Jens Jensen Poulsen, Hans Uldall, Niels Andersen og Peder Andersen. Synets afholdelse midt om vinteren skyldes formentlig, at de søfarende mænd da var hjemme. -

¹⁵ Hermed menes formodentlig den vestlige del af hertugdømmerne, Slesvig og Holsten. -

¹⁶ Gengivet i fuld længde af Kromann, II, 478-79. -

¹⁷ Gengivet hos Kromann, II, 479ff. -

¹⁸ De seks præster var provst Sidelmann, fra Sneum-Tjæreborg, Niels Lang fra Jerne og Skast, Nordbypræsten Niels Friis og hans kapellan, sønnen Hans Friis, samt Sønderhopræsten selv, Ove Foss, og hans bror Hans Foss, sognepræst i Hedensted og Dalby i Århus stift. -

¹⁹ Regnskabsopstilling i Liber daticus (note 4). -

²⁰ Også Nordby gamle kirke havde et hvælv over alteret, se s. 2148. -

²¹ Sønderho sognearkiv. Stolestadeprotokol 1797-1907. -

²² LA Vib. Ribe bispearkiv. Indberetninger og syn 1805-06 (C 4.707). -

²³ LA Vib. Bygningsinspektoretet Århus. Forskellige kirker, S, 1850-1905 (B 239.124).

²⁴ Gengivet af Jørgen Lind i »Sønderho kirke«, 1982, s. 11.

²⁵ Note 10. Ifølge Liber daticus (note 4) fik kirken 1922 et parti gulvliser fra Ribe S. Katrine kirke.

²⁶ Ifølge Thode 1970 er skafterne zinnoberrøde, sokkel og kapital laseret med en mørkere, rødbrun lak.

²⁷ Ifølge note 4 er digtet forfattet af sognepræst C. Engelstoft.

²⁸ Ifølge Thode 1970 er tavlen opbygget af tre store planker tysk egetræ, anbragt vandret på kant. Den nederste er 200 lang, 33 bred, den midterste 214 cm lang og 77 bred og den øverste 190 cm lang og 39,5 bred. Til den midterste planke er i hver side føjet 17 cm. Vinger og topstykke er udsavet i plankerne og særskilt udskåret ornamentik dyvlet på. Den usædvanlige konstruktion kan efter Thodes mening godt tænkes udført af en skibsbygger.

²⁹ Rammerne er delvis nyskårne 1970.

³⁰ Navnet er skrevet i kursiv, med lidt større typer.

³¹ Bibelhenvisningen står i kursiv.

³² Kroejer, strand- og sognefoged Søren Brinch havde bekostet tavlens opmåling.

³³ Soklen var marmoreret i dodenkop, pilastrener og det meste af ornamentikken gullighvid med detaljer i guld og zinnoberrød. Kapitælerne englehoveder og Mattæusengelen var hulfarvede.

³⁴ Ifølge note 10 ønskedes indskriften nederst på altertavlen 1844 opfrisket, mens det 1859 nævnes, at altertavlen med tilhørende malerier var opmalet.

Fig. 63. August Wilckens: Gudstjeneste i Sønderho kirke, 1913 (s. 2187). Koldinghus. – *August Wilckens: Gottesdienst in der Kirche von Sønderho, 1913.*

³⁵ R. Graae og M. Larsen: Møgeltønder kirkes restaurering, i NMArb. 1973, s. 85f., især s. 94-95. Navnet Sonnichsen, der er typisk for Sønderho, antyder muligvis, at de to malere stammer fra Sønderho. -

³⁶ Synsprotokol 1926-87. -

³⁷ Sognepræst Niels Lauridsen Struch blev kaldet som kapellan til Sønderho 1667, overtog embedet 1677 og fik Christian Engelstoft til kapellan 1695, jfr. Kromann II, 493. -

³⁸ Ifølge note 4 er både kalk og disk bekostet af sognet. -

³⁹ Ifølge note 4 skænket af sognet. For formen, jfr. oblatæske i København Vor Frue, DK. Kbh. By 1, s. 138. -

⁴⁰ Note 4. Ifølge note 10 havde provsten 1845 påtaget sig anskaffelsen af en vinkande. -

⁴¹ LA Vib. Ribe bispearkiv, kirkesyn 1788-92 (C 4.190). -

⁴² Jfr. Liber daticus (note 4), hvori gavebrevet er indklæbet. Stagen er forfærdiget i Antwerpen. -

⁴³ G. Garde: Danske silkebroderede lærredsduge fra det 16. og 17. århundrede, 1961, s. 75 med fig. s. 291. -

⁴⁴ Til prædikestolen havde Hans Müller 1724 skænket et betræk af grønt fløjls med sorte og grønne frynser, jfr. note 4. -

⁴⁵ Jfr. note 4. Desuden note 6, hvor der dog mangler en linie af kronogrammet. Tallene og deres opløsning er gengivet af Kromann II, 473. -

⁴⁶ Note 10. Det fremgår blot, at messehaglen svarede til et samtidigt skænket fløjlsbetræk til prædikestolen.

⁴⁷ Note 4. Skammelens oprindelige fløjlsbeklædning blev indkøbt i Ribe. -

⁴⁸ Note 6. Her forklares, at da den gamle altersranke ikke kunne nå rundt om det afsatte gulv i den nye kirke, blev den forlænget med noget træværk, som blev malet blå. -

⁴⁹ Nu lukket af hylden til særkalke. -

⁵⁰ Fonten synes indtil tiden omkring stolens udskiftning at have stået på et lavt træpodium, jfr. malerierne af kirkens indre fig. 4, s. 2110 og 63. -

Fig. 64. Evangelisten Lukas' symbol, skåret i storfelt på prædikestolens kurv o. 1600, jfr. fig. 21 (s. 2168). NE fot. 1984. – *Kanzelkorb um 1600. Mittelfeld mit geschnitztem Evangelistensymbol. Vgl. Abb. 21.*

⁵¹ Ifølge note 6 var Povelsen kirkevæрге.

⁵² Motivet svarer spejlvendt til billedet på tinmærke for Ewen Gundersen Holm (-1683), jfr. P. Halkjær Christensen: Danske tinmærker, 1983, s. 68.

⁵³ Ifølge note 4 havde kirken 1896 en udgift på 3 kr til en dåbskande, mens der i tilføjelse til anskaffelserne 1911 nævnes en kande til dåbsvand. Allerede 1862 blev savnet af en dåbskande påtalt, jfr. note 10.

⁵⁴ Jfr. M.-L. Jørgensen: Lektorieprædikestole i Østdanmark, i Kirkens bygning og brug, Studier tilegnet Elna Møller, 1983, s. 89-108. I såvel note 4 som 6 anføres, at der på prædikestolen står »sugges-tus exstructus est«. Men at der er sat bindestreg efter de to første stavelser, mens de eksisterende bindestreger i »exstructus« ikke forekommer, kan tages som et indicium for, at hele det første ord er angivet af forståelsesgrunde.

⁵⁵ Et bræt til at lukke himlen ind mod væggen er tilføjet ved restaureringen 1983.

⁵⁶ Signaturen, som ikke kan identificeres, er muligvis snedkerens.

⁵⁷ Mogens Larsen foreslår 1963, at undersiden er fornyet, eftersom denne og de indvendige profillister sammen med fire topstykker og fem af de små spir er udført i fyr, mens det øvrige er af eg. Ved restaureringen 1983 kunne konstateres, at topstykker og spir mangler et (det ældste) farvelag, mens dette findes på undersiden og hér endog synes at være lagt over et ældre lag; i al fald kan der spores indridsede stjerner.

⁵⁸ Den nederste profilliste i gesimsens kronliste er rød over de to første felter og okkerfarvet over de tre sidste.

⁵⁹ Jfr. note 4. Opmalingen blev bekostet af skibsfører Peder Nielsen fra Harreby i Nordby; han var født i Sønderho.

⁶⁰ Note 4 og 6.

⁶¹ En fra Ribe hospitals ↑kirkesal til Mandø kirke 1828 bortsolgt prædikestol svarer til Farup kirkes fra 1657 og havde ifølge bevarede tegninger en baldakinformet himmel, jfr. s. 823f. Såfremt Sønderho kirkes prædikestolskurv stammer fra hospitalskirken, kan man tænke sig, at den er overført umiddelbart efter, at hospitalet har fået en ny stol, og at den ved op-sætningen i Sønderho er blevet forsynet med den 1661 skårne himmel.

⁶² En halv gavl står dog på plads øst for den østre midtpille.

⁶³ En degnestol med tilsvarende udskæringer på topstykkerne findes på Koldinghus museum, inv. nr. 1

35 82; den er desværre uden proveniens. Fladskit af beslægtet, men mere varieret og formentlig ældre karakter, findes på stolecavlene i Toftlund fra 1731-33, jfr. DK. Sjyll. s. 840 med fig. 12.

⁶⁴ Gesimsens overkant ligger 108 cm over gulvet, dvs. i samme højde som gavlen på 1700-tals-stolesættet, jfr. fig. 40.

⁶⁵ Det er formentlig disse stole, der er fratrukket, når det i såvel note 41 som 4 hedder, at der kun er 51 kvindestole. Sidstnævnte sted opgives det samlede antal stole, hvoraf 59 mandstole, dog til 112.

⁶⁶ Mændenes østre rad skulle således rumme 11 stole 6 sæder, den midterste 10 stole á 6 sæder og den vestre 10 stole á 7 sæder, mens alle tre kvinderader var på 9 stole á 8 sæder. Planen viser to smalle blokke med hver 11 stole, to noget bredere med 10 stole, en tilsvarende med 9 og en endnu bredere med 10. På denne er der således også angivet fire tværgange, skønt nordkirken, ifølge note 4, kun skulle have to tværgange samt en gang »langs med muren«.

⁶⁷ Stolen længst mod øst har ryg i højde med de øvrige stole.

⁶⁸ En frise af samme type (fra en bänk mod vest i nordkirken?) ligger på loftet.

⁶⁹ Note 4 og 6. Stolens fornyelse blev bekostet af sognefoged Søren Brinch, jfr. altertavle.

⁷⁰ Lignende balustre blev o. 1768 opstillet som gitter om en skriftestol i Janderup, s. 1058.

⁷¹ For bemalingen, jfr. en dørfloj fra 1769 i Janderup, s. 1058.

⁷² Det øverste af skabet ses på Julius Exners maleri fra 1881-82 (fig. 4, s. 2110).

⁷³ Kromann II, 475.

⁷⁴ Sølvpladen fra den forrige pose blev midlertidigt bevaret i kirkeværgens gemme og sammen med klokken overført til den endnu eksisterende pose. Jfr. note 6.

⁷⁵ Hustruens efternavn er utydeligt skrevet og af Kromann II, 474 tolket som Kernet. Søsterens navn er ikke oplyst. Jfr. note 6.

⁷⁶ I beskrivelsen af de 1769 foretagne byggearbejder, jfr. note 4, hedder det således, at de to kviste, som var opført 1738, blev støttet indeni »med mange piller«.

⁷⁷ I et af kroens nabohuse blev der således for få år siden fundet en del brædder af omtrent samme længde som pulpiturets brystningsbrædder og med samme bemaling.

⁷⁸ Kromann II, 484.

⁷⁹ Meddelt af Th. Frobenius & Sønner.

⁸⁰ Gedakt 8', Oktav 4' og Quinte 1 1/3' er oktavtransmissioner af Bordun 16', Principal 8' og Quinte 2 2/3'. Før ombygningen var Gedakt 8', Oktav 4' og Salicional 4' oktavtransmissioner af Bordun 16', Principal 8' og Salicional 8'.

⁸¹ Brugen af pillerne til ophængning af tal stammer ligeledes fra 1939, jfr. note 4.

⁸² Muligvis anskaffet til den nye kirke som erstatning for de 1732 udførte kormalerier i den nedrevne bygning. Da hverken Bønnen i Getsemane eller Korsnedtagelsen er blandt de i den nedrevne kirke nævnte

motiver, kan der ikke være tale om, at det er disse, der er overført. -

⁸³ Det skråtstillede kors og den fornemt klædte, i profil viste herre er træk, der begge går tilbage til et billede udført af Rembrandt 1633. -

⁸⁴ Det er sandsynligvis disse malerier, der ved opstillingen af altertavle nr. 2 blev anbragt mod vest, under navn af »resterne af kirkens ældste altertavle«, jfr. LA Vib. Vester og Øster Horne herreders provsti -1901. Kirkesyn 1892-1932 (C 44A.1). -

⁸⁵ Note 4 og 6. Kronen siges at være købt på auktion i Ribe. -

⁸⁶ Attributterne består af en fakkel og et stort sværd. -

⁸⁷ Fem huller i skiveleddet vidner om, at der også har været ni pyntearme. -

⁸⁸ Note 4 og 6. Den af Thomas Sonnichsen Müller skænkede krone var ophængt ved hans egen stol i gangen i den østre kvist. -

⁸⁹ Ifølge note 6 havde samtlige 1782 anskaffede kroner seks arme. -

⁹⁰ Ud fra de nu tomme huller synes kronen at have haft otte arme. -

⁹¹ Note 4 og 6. Kronen må ud fra sammenhængen være skænket i 1700'ernes begyndelse. -

⁹² Jfr. note 23, hvori det 1865 hedder, at lysearmene forhen blev brugt under de daglige aftenbønner i kirken. Kromann II, 472 anfører, at menigheden tog deres egne (tal)gyls med i kirken. -

⁹³ Note 4. Oplysningen stammer fra en beskrivelse af den nedrevne kirke, og om armen vides kun, at den efter sigende var skænket af toldvisitor Callesen, jfr. flysekroner.

⁹⁴ Jfr. note 6, hvor det hedder, at to af kirkens lysearme har en inskription, der er »uforståelig undtagen årstallet 1599«. -

⁹⁵ Jfr. Kromann II, 482. Søren Nielsen Lund døde 1734 og Anna Dorothea GødesDatter 1717.

⁹⁶ De tre sidste bogstaver står med minuskler.

⁹⁷ I præsteindberetningen 1791 (note 6) er der til Niels Jensen Baggensens navn føjet, at han var købmand i Ribe og engang om året i den frugtbare fiskeriets tid selv kom til Sønderho for at sælge hør, hamp, salt til fiskene samt fiskeredskaber til fiskerne. I disse perioder boede han da i den store gård, »som står på Skibbroen i vandet«.

⁹⁸ Ifølge O. Smith og V. Hermansen: Ribe bys historie II, 1946, s. 206, var Jochum Schultz urmager i Ribe.

⁹⁹ Note 6. Kun én degn ved navn Niels Nielsen er nævnt af Kromann (II, 527).

¹⁰⁰ Jfr. S. Erixon: Gammelt Messing, 1966, s. 33-36.

¹⁰¹ Kopi af konserveringsrapport 1989 ved Langelands Museum, i Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹⁰² Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 364, nr. 1.

¹⁰³ Anthonis Mikkelsen, Søren Anthonis Sørensen og

Fig. 65. Stolegavle og -læger fra det 1903 udskiftede stoleværk, sikkert udført o. 1782. På loftet (s. 2170). NE fot. 1984. - *Gestühlschwangen und Türe des 1903 ausgewechselten Gestühls, wahrscheinlich um 1782. Auf dem Dachboden.*

Jens Mortensen omtales i skibsdokumentet for nr. 1 som styrmænd, mens de i samme for nr. 7 benævnes skibsførere. Begge dokumenter er nedlagt af Peder Sonnichsen.

¹⁰⁴ Istandsættelserne er omtalt i et skibsdokument, der 1912 nedlagdes af Peder Sonnichsen til erstatning for det tidligere, fjernet 1896.

¹⁰⁵ Et blystykke, nedlagt i skibet, bar indskrifterne »1161«, fejlagtigt for »1911«, og »Beskrivelse, 1922«, der formentlig begge vidner om istandsættelser samme år. Notat fra konservering 1979, ved restauratør Fritz Jørgensen, Langelands Museum, i Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹⁰⁶ Omtalt i et pergament, indlagt i blystykket, samt antydnet gennem det årstal, der er afsat på selve blystykket, jfr. note 105.

¹⁰⁷ Omtalt i et skibsdokument, der sammen med dokumentet fra 1922 er indlagt i blystykket.

¹⁰⁸ Kopi af konserveringstilbud fra Langelands Museum 1988, i Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹⁰⁹ Henningsen: Kirkeskibe, s. 38 med note 14.

¹¹⁰ Jfr. Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 13.

¹¹¹ Notat af Knud J. Christensen, Ribe, i Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹¹² Kromann omtaler ikke dette skib i sin gennemgang af inventaret, men det er medtaget i den senere indberetning 1956 ved pastor Søren Hedegaard til Henning Henningsen, Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹¹³ Skibet er anskaffet i tidsrummet mellem Kromanns gennemgang 1934 og Henningsens 1959, i Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 12.

¹¹⁴ Skibet er ikke medtaget i oversigten 1959, i Henningsen, Kirkeskibe Ribe.

¹¹⁵ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366 nr. 10.

¹¹⁶ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 365, nr. 9.

¹¹⁷ Jfr. Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 11.

¹¹⁸ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 16.

¹¹⁹ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 20.

¹²⁰ Indberetning til Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹²¹ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 17.

¹²² Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 18.

¹²³ Kromann II, 483, med note.

¹²⁴ Jfr. også skibsdokumenter i nr. 1 og nr. 7.

¹²⁵ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 14.

¹²⁶ Kromann II, 334.

¹²⁷ Brev fra sognepræst Hans Brink Jensen til Handels- og Søfartsmuseet 11. dec. 1988, i Handels- og Søfartsmuseet (mrk. 2642 Sønderho).

¹²⁸ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 19.

¹²⁹ Kromann II, 470ff.; jfr. Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 365, nr. 2-6.

¹³⁰ De på fig. 1, s. 2107 synlige kirkeskibe er efter al sandsynlighed identiske med de syv skibe, der synes

Fig. 66. Orgel fra 1904 med samtidig facade (s. 2173). NE fot. 1984. – *Orgel mit zeitgleichem Prospekt 1904.* -

at være kommet til kirken fra o. 1800 til o. 1875 (nr. 1, 5, 6, 7, 8, †6 og †7). -

¹³¹ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 365, nr. 7 og 8. -

¹³² Kromann II, 483. Ved næste optælling af skibene 1959 var nr. †6, †7, og †8 forsvundet, i Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 364ff. -

¹³³ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 366, nr. 15. -

¹³⁴ For typen, jfr. Rømø, DK. Sjyll. s. 1432. -

¹³⁵ Jfr. Nyrop: Kirkeklokker, s. 107. -

¹³⁶ Jfr. note 10. -

¹³⁷ Interessen for kystområder som Hornbæk, Skagen og Fanø, dvs. steder, hvor naturen var et selvstændigt motiv og samtidig gav lokalbefolkningens liv et eget, malerisk præg, steg med friluftsmaleriets udbredelse i 1800'ernes slutning. I disse områder kunne også skildringer af det religiøse liv få en særlig betydning. Søfolkens forhold til havet som det, der gav dem deres udbytte, men som også kunne volde både fallit og død, var således et emne, der i den tidlige industrialismes tid både kunne opfattes som noget gammeldags, romantisk, og betragtes ud fra et mere social-realistisk synspunkt. -

Listen over skildringer af fanøboernes religiøse liv burde for fuldstændighedens skyld også indeholde de mange fremstillinger af dåbs- og bryllupsfester samt begravelseshøjtideligheder i hjemmet. Men såvel dette som en altomfattende eftersøgning af billeder med motiver fra Sønderho kirkes indre falder uden for Danmarks Kirkers rammer.

Om kunsten på Fanø, jfr. iøvrigt K. Voss: Billedkunsten og Fanø med henblik på et kunstmuseum i Sønderho, udgivet af Fanø Kunstsamling 1989.

¹³⁸ Billedet, afbildet i Små Kunstbøger nr. 2, Julius Exner, ved V. Jastrau, 1910, s. 28, er i privateje. Det er ikke lykkedes redaktionen at finde oplysninger om dets opholdssted efter 1888, da det blev solgt til ekviperingshandler K. Kruse. Om Exners øvrige malerier, af særlige Amager- og Fanø-interiører, jfr. M. Zenius: Genremaleri og virkelighed, 1976. -

¹³⁹ I Fortegnelse over Professor Julius Exners efterladte Malerier, Studier og Tegninger med forord af V. Jastrau, 1911, er blandt tegningerne opført: Det indre af kirken i Sønderho, 1881, pen, 23 × 32 cm (nr. 136) og Indledning til en dåbshandling i Sønderho, 1881, pensel, 26 × 38 (nr. 222). I gruppen af malerier og studier ses som nr. 19: Under gudstjenesten i Sønderho, 1906, 24 × 31 cm. -

¹⁴⁰ Maleriet, som ejes af Fanø Kunstsamling, er udført i olie på lærred og måler 40 × 25 cm; jfr. katalog til udstilling arrangeret af kunstsamlingen i juli 1986. -

¹⁴¹ Maleriet, på Koldinghus (mus.nr. KTK-138), er udført i olie på lærred og signeret »A. Wilkens«; det måler 86 × 82 cm. Titel og årstal er anført på billedets bagside. -

¹⁴² Det er således det 1903 udskiftede stoleværk, som ses på billedet. Da Wilkens var en fast sommergæst i Sønderho fra 1899 til sin død, er det vanskeligt at fastslå motivets nøjagtige datering. -

¹⁴³ Maleriet, i privateje i Kolding gennem de sidste godt 50 år, er udført i olie på lærred og måler 50 × 50 cm. -

¹⁴⁴ Hertil kommer et par billeder fra Nordby kirke, jfr. katalog til udstilling arrangeret af Fanø Kunstsamling 12.-17. april 1987. -

¹⁴⁵ Maleriet, i privateje i Charlottenlund, er udført i olie på lærred og signeret »Anna Maria Mehrn / Sønderho / 1930«; det måler 78 × 88 cm. -

¹⁴⁶ Jfr. N. T. Mortensen: Religiøs malerkunst i Danmark, II, 1945, s. 38f. med fig. 238: En skriftetale i Sønderho kirke, 1931. Det er hverken lykkedes redaktionen at efterspore dette eller det et år yngre Altergang i Sønderho kirke; det sidste, som var med på en udstilling arrangeret af Fanø Kunstsamling 12.-17. april 1987, jfr. katalog, kan dog være identisk med et billede, hvoraf Sønderho sognekirke ejer et fotografi. -

¹⁴⁷ Årstallet er vanskeligt at læse og i katalog til udstilling af Heinrich Dohms arbejder, udgivet af Fanø

Kunstsamling 1990, angivet til 1926. Maleriet, i privateje i København, er udført i olie på lærred og måler 54 × 77 cm. -

¹⁴⁸ Jfr. P. Sonnichsen m.fl.: Slægten Sonnichsen og den dertil hørende Slægt Thomsen af Sønderho paa Fanø, 1908. -

¹⁴⁹ Kromann II, 271 samt skrivelse af 18. juli 1905 fra P. Klemmensen Pedersen til NM. Korrespondancearkivet. NM2. -

¹⁵⁰ Kendskabet til navnene på de to stenhuggere, som har udført så mange af gravminderne i de sydvestjyske kirker, stammer netop fra en indberetning fra Sønderho, udfærdiget af pastor Ove Foss 1791 (note 6). -

¹⁵¹ Jfr. note 148, s. VIII., hvoraf det fremgår, at Sonnichsen også har udført gørtlerarbejde (jfr. lysekroner nr. 6). Desuden Kromann II, 271. -

¹⁵² Jfr. Kromann, bl.a. I, 155 og II, 77, 485f. -

¹⁵³ Sml. Die Kunstdenkmäler der Provinz Schleswig-Holstein, bd. III, Kreis Südtondern, Berlin 1939, bl.a. s. 33-37. -

¹⁵⁴ Se iøvrigt oversigten s. 1909, note 44. -

¹⁵⁵ Se iøvrigt oversigten s. 1880, note 76. Gravstenens roset er dog forskellig fra de øvrige kendte gravminder af typen, ligesom kartouchen i indskriftfeltet er usædvanlig. Dens netværksmønster genfindes imidlertid på adskillige af Frands Bastiansens arbejder, jfr. s. 1804, note 53. -

¹⁵⁶ Se oversigten s. 1880, note 76. Som det fremgår af denne, er det mærkværdigvis de tidligste gravminder af typen, der bærer den noget afvigende olielampe samt bladgren i stedet for blomsterbundt. Det er tænkeligt, at Jens Jensen Sonnichsen har benyttet et af disse gravminder som forlæg, eller måske har han set variationen på et nu forsvundet gravminde på Fanø. -

¹⁵⁷ Jfr. Kromann II, 485f. -

¹⁵⁸ Teksten er suppleret efter slægtsbogen, note 148, hvor stenen sammen med flere andre er afbildet. -

¹⁵⁹ Note 6. Dødsåret er ikke angivet, åbenbart fordi det var ulæseligt. Men iflg. Kromann I, 155 og II, 487, døde landfoged Jes Jensson i 1605. -

¹⁶⁰ Denne kan være identisk med den overfor omtalte alterplade(?), henstillet i kirkens nordvestre hjørne. -

¹⁶¹ Jfr. Kromann I, 155. -

¹⁶² Jfr. slægtsbogen, note 148, samt Kromann I, 156, 282ff. -

¹⁶³ Jfr. afbildningen i slægtsbogen, note 148. -

¹⁶⁴ Se iøvrigt oversigten s. 1804, note 53. -

¹⁶⁵ Jfr. Kromann II, 487. -

¹⁶⁶ Sml. Aase Faye: Danske støbejernskors, 1988, s. 132, nr. 304 med fig. 279. -

¹⁶⁷ Billedhuggeren og konservatoren M. S. Elo (1887-1948) har udført portrætbuster og relieffer. Om en bronzestatue af S. Ansgar, fra 1927, foran den katolske kirke S. Ansgar i Bredgade i København, se DK. Kbh. By V, 438. -